

Monks' Role: Social Work and Community Development

Phramaha Piratkorn Angsumalee^{1*}

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

*Corresponding author. E-mail: Piratkorn.sea@mcu.ac.th

ABSTRACT

This article aims to present the role of monks in community assistance and development. The results of the study found that Monks have provided assistance to people suffering from disasters in various places without discrimination of caste, race and religion. But what is important is to help and develop the minds of those who have suffered various disasters to relieve their sorrow and suffering. An important duty of monks towards society is to help the community in that society, causing prosperity both physically and mentally, being able to allow the community to help itself. Therefore, monks must have a spirit of helping and developing the community, namely (1) loving the temple like home, (2) loving work like life, (3) loving students like children, and (4) loving villagers like relatives. Monks must develop the community at the same time, that is, develop the house, develop the temple, and the school or government. These three parts are very important, which compares the house to the body, the temple to the mind, and the school to the brain.

Keywords: Role, Monks, Social Work, Community Development

บทบาทพระสงฆ์ : สังคมสงเคราะห์ และพัฒนาชุมชน

พระมหาภิรัฐกร อัสมาลี^{1*}

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: Piratkom.sea@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทของพระสงฆ์กับการสงเคราะห์และพัฒนาชุมชน พบว่าพระสงฆ์ได้ให้การช่วยเหลือผู้คนที่ได้รับความเดือดร้อนจากการประสบภัยพิบัติต่างๆ ในสถานที่ต่างๆ โดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะ เชื้อชาติศาสนา แต่สิ่งที่สำคัญคือการสงเคราะห์และพัฒนาจิตใจของผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ ให้คลายความโศกเศร้าเสียใจ และความทุกข์ใจ หน้าที่ที่สำคัญของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมคือการสงเคราะห์ชุมชนในสังคมนั้นๆ ให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สามารถให้ชุมชนช่วยเหลือตนเองได้ ฉะนั้นพระสงฆ์จะต้องมีจิตวิญญาณในการสงเคราะห์ต่อการพัฒนาต่อชุมชน คือ (1) รักวัดเหมือนบ้าน (2) รักงานเหมือนชีวิต (3) รักลูกศิษย์เหมือนลูกหลาน และ (4) รักชาวบ้านเหมือนญาติพี่น้อง พระสงฆ์ต้องพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน คือพัฒนาบ้าน พัฒนาวัด และโรงเรียนหรือราชการ ทั้ง 3 ส่วนนี้มีส่วนสำคัญยิ่งซึ่งเปรียบบ้านเหมือนร่างกาย วัดเหมือนจิตใจ และโรงเรียนเหมือนมันสมอง

คำสำคัญ: บทบาท, พระสงฆ์, สังคมสงเคราะห์, พัฒนาชุมชน

© 2023 BRJ: Bodhisatva Review Journal

บทนำ

การสงเคราะห์สังคมเป็นศาสตร์ที่สามารถยกระดับการให้การช่วยเหลือทางสังคมและเศรษฐกิจซึ่งได้รับการส่งเสริมจากการปฏิบัติอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่สังคมต่อสู้เพื่อจัดการกับความยากจนและปัญหาผลพวงการเอารอดเอาของคนรวยต่อคนยากจน การจัดการกับความยากจนจึงเป็นความน่าสนใจหลักของสังคมสงเคราะห์ระยะแรก ในระยะต่อมาจึงมีความเชื่อมโยงกับมโนทัศน์งานการกุศล แต่ปัจจุบันได้มีความหมายกว้างกว่าในอดีตมาก เช่น นักสังคมสงเคราะห์สมัยใหม่มักไม่ค่อยจัดการกับปัญหาผลพวงอันเกิดจาก "ปัญหาสังคม" อันทั้งหลาย เช่น การเหยียดเชื้อชาติ การกีดกันทางเพศ การกลัวคนและการเลือกปฏิบัติเพราะอายุหรือความสามารถทางกายหรือจิต แต่นักสังคมสงเคราะห์สมัยใหม่หลายคนก็จัดการกับผลพวงของปัญหาเหล่านี้และปัญหาสังคมอื่นอีกมากในทุกภาคส่วนของงานบริการสังคม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2539)

ปัจจุบันพระสงฆ์ได้กลายเป็นผู้นำคนสำคัญในสังคมที่มีบทบาทในการจัดการเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย พระสงฆ์ได้เป็นผู้ที่มีบทบาทในการให้การศึกษแก่ประชาชน การอนุรักษ์และได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยที่พระสงฆ์สามารถนำเสนอผ่านการบรรยายธรรมของพระสงฆ์ให้กับประชาชน ทำให้ประชาชนได้รู้ถึงประวัติของชุมชน และโบราณวัตถุสถานอันมีค่าทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ทำให้ได้เห็นถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์ โบราณวัตถุสถานนอกจากนี้พระสงฆ์ยังเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติเพื่อการเป็นต้นแบบของการบำรุงรักษา ศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป (พระประวิทย์ ธรรมวโร (บุญเต็ม), 2562)

บทบาทของพระสงฆ์ด้านการพัฒนาและชุมชนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม พร้อมกับการพัฒนาความสัมพันธ์กับสังคมด้วยการพัฒนาการส่งเสริมกิจกรรมที่ดีมีคุณค่าให้ต่อเนื่อง และต้องยึดหลักการในการพัฒนาคือความเป็นกลางทางการเมือง เป็นผู้ให้สติและปัญญาแก่สังคม และต้องอยู่เหนือความขัดแย้งพร้อมกับการสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมด้วยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นใหม่

ในอนาคต ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นผลสำเร็จของการพัฒนาชุมชน จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำแตกต่างในเรื่องชนชั้นในสังคมให้น้อยลงมีความเสมอภาคเป็นธรรมแก่สังคม (พระเด่นชัย ยโสธโร (สุขพิพัฒน์), พระศิลาศักดิ์ สุเมโธ และวิมลพร สุวรรณแสนทวี, 2565)

จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เป็นการเข้าไปมีบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาความคิด ความสามารถของประชาชนให้เกิดความเชื่อมั่น ช่วยเหลือตัวเองและชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ ดังนั้น บทบาทนี้จึงมุ่งศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการสงเคราะห์และพัฒนาชุมชน เพื่อนำแนวคิดหลักการทางพระพุทธศาสนาไปใช้ประยุกต์ร่วมกับชุมชนและสังคม สอดคล้องกับบทบาทที่พระพุทธเจ้ามอบแก่สงฆ์สาวกในคราวประกาศพระศาสนาที่ว่า “จาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน” ในความเหมือนและในความสอดคล้องดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทและความสำคัญต่อชุมชน ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

บทบาทของพระสงฆ์กับการสงเคราะห์ชุมชน

บทบาทหรือหน้าที่ที่สำคัญของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมก็คือการสงเคราะห์ชุมชนในสังคมนั้นๆ ให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สามารถให้ชุมชนช่วยเหลือตนเองได้ เพราะฉะนั้น พระสงฆ์จะต้องมีจิตวิญญาณของพระนักพัฒนาให้การสงเคราะห์ที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาต่อชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วยใ้วิญญาณของพระนักสังคมสงเคราะห์เข้าไป คือ (1) รักวัดเหมือนบ้าน (2) รักงานเหมือนชีวิต (3) รักลูกศิษย์เหมือนลูกหลาน และ (4) รักชาวบ้านเหมือนญาติพี่น้อง ดังนี้ (วินัย วีระพัฒนานนท์, 2538)

1. ให้รักวัดเหมือนบ้าน พระสงฆ์รูปใดเมื่อตัดสินใจออกจากบ้านมาบวชไม่มีเรือนมาอยู่วัดแล้ว ถือว่าเป็นการอาศัยคนเป็นอยู่ คืออาศัยชาวบ้านและชุมชนนั้นๆ ถ้าคิดแต่จะเอาวัดเอาเปรียบวัด บ้านและชุมชน หวังเอาผลประโยชน์ส่วนตน หรือบวชเพื่อเข้ามาอาศัยพักผ่อน ดังคำโบราณว่า “บวชเล่น บวชลอง บวชครองประเพณี บวชหนีทหาร บวชผลาญข้าวสุก บวชสนุกตามเพื่อน บวชเปื้อนศาสนา” คอยเอาวัดเอาเปรียบ ไม่ศึกษาเล่าเรียน ไม่ฝึกหัดกาย วาจา ใจ ไม่ปฏิบัติธรรม ไม่ประกาศธรรม ไม่สั่งสอนธรรม ไม่แนะนำแนะแนววิธีการในการพัฒนาชุมชน ก็จะถูกกลายเป็นเช่นกับกาฝากที่กัดกร่อนศาสนาและชุมชนให้ผุร่อน การคิด การทำอย่างนี้ จะทำให้พระสงฆ์ไม่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาชุมชนหรือการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ได้เลย ต้องรักษาวัดที่อยู่อาศัยให้เหมือนกับบ้านตนเอง ด้วยการดูแล ทะนุบำรุงซ่อมแซมศาสนสถานในสังฆมณฑล และทำหน้าที่ของพระสงฆ์ด้วยการสวดมนต์ภาวนา คือ ท่องจำหลักพระธรรมวินัยจนจำได้แม่นยำ, ศึกษาเล่าเรียน คือ ศึกษาให้เข้าใจในคำสั่งและคำสอนของพระพุทธเจ้า, พากเพียรปฏิบัติ คือนำสิ่งที่ศึกษาแล้วมาปฏิบัติให้เกิดผล, สันตัดในการสอน คือนำผลดีที่ศึกษาแล้วไปแนะนำพร่ำสอนแก่ประชาชน เรียกว่า “ชี้ทางออก บอกทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมสันต์ ชี้ทางพระนฤพาน อันพันโคกวิโยคภัย”, ไม่สันคลอนศรัทธา คือประพฤติตนให้เป็นที่เจริญปราศศรัทธา เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณให้ชาวบ้านพึงได้

2. ให้รักงานเหมือนกับชีวิต ชีวิตของคนที่เกิดมานั้น คือการเกิดมาเพื่อทำคุณประโยชน์ที่เป็นสาธารณสงเคราะห์ให้เกิดขึ้นกับชีวิต เพราะว่าการงานหนักคือดอกไม้ของชีวิต และจงเห็นชีวิตเป็นสิ่งมีค่า เพราะการทำงานหนักจะนำผู้กระทำไปสู่ความเป็นเอตทัคคะคือการได้รับเกียรติยศยกย่องเชิดชูเกียรติศักดิ์ศรีให้ปรากฏขจรกระจายไปทั่วทุกสารทิศ ด้วยความรักในการทำงาน ตั้งใจทำงาน สนใจในการทำงาน เข้าใจในการทำงาน และจะเป็นคนมีคุณค่าเป็นที่ยอมรับและจะมีชื่อเสียงปรากฏต่อคนในชุมชนและคนทั้งหลายเอง เพราะค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน การทำงานหนักคือดอกไม้ของชีวิต

3. ให้รักลูกศิษย์เหมือนลูกหลาน คือ การทำงานแบบสร้างเครือข่ายเพราะเป็นการส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ร่วมกันด้วยให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมคิดร่วมทำตั้งแต่เริ่มต้น งานที่ทำก็จะเกิดความยืดหยุ่น ทำให้ทุกคนมีความรู้สึกซึ่งเกิดขึ้นจากตกผลึกแนวความคิด โดยอาศัยพระภิกษุ-สามเณร

ภายในวัดและนอกวัด เช่น ศิษยานุศิษย์ ทายก-ทายิกา อุบาสกอุบาสิกา ที่เป็นนักปราชญ์ เป็นสัตบุรุษ มาเป็นแนวร่วมเป็นเครือข่ายจึงจะสามารถทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งในชุมชน

4. ให้รักชาวบ้านเหมือนญาติพี่น้อง คือ การมองและเห็นภาพรวมอันใหญ่ทั้งหมดของชุมชน เพื่อไม่ให้คนมีความรู้แตกแยก แตกต่างในเรื่องของแนวความคิด ในเวลาลงมือทำงานร่วมกัน ตั้งแต่เริ่มคิด เริ่มพูดคุย เริ่มลงมือทำ หากคนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นอย่างอื่น ก็จะมีคนของเขา คนของเรา มีคนนอก คนใน ทำให้เกิดความแตกแยก ขาดความสามัคคีและยากที่จะพัฒนาวัดและชุมชนให้มีความเจริญรุ่งเรืองได้ เพราะว่า “การแบ่งพวก จะทำให้เสียความรัก, การแบ่งพรรค จะทำให้เสียความสามัคคี, แบ่งทั้งพวก แบ่งทั้งพรรค จะเสียทั้งความรัก เสียทั้งความสามัคคี, ไม่แบ่งพวก ก็ไม่เสียรัก, ไม่แบ่งพรรค ก็ไม่เสียสามัคคี, ถ้ารวมพวก รวมพรรค จะได้ทั้งความรัก จะได้ทั้งความสามัคคี” ดังนั้น พระนักสังคมสงเคราะห์จะต้องรักชาวบ้านให้เหมือนพี่น้องของตนเองโดยถือเอาใจคิดว่า “ถึงไม่ใช่ชาติ ไม่ใช่เชื้อ, ถ้าเอื้อเฟื้อ ก็เหมือนเนื้ออาตมา, ถึงแม้เป็นชาติ เป็นเชื้อ, ถ้าไม่เอื้อเฟื้อ ก็เหมือนเนื้อในป่า”

ดังนั้น พระสงฆ์รูปใดอยู่วัดแล้ว คอยแต่เอารัตเอาเปรียบวัดวาอาราม เผลอเป็นไม่ได้ เอารัตเอาเปรียบตลอดเวลา งานทุกเรื่องที่ทำก็จะไม่ประสบความสำเร็จในการทำงานพัฒนา นอกจากรักวัดเหมือนบ้านแล้ว จะต้องรักงานเหมือนชีวิต ชีวิตเป็นสิ่งมีค่า งานจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจ มีเกียรติยศ และมีศักดิ์ศรี เป็นที่ยอมรับของคนที่ทั้งหลาย เพราะค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน เพราะฉะนั้น จะต้องรักงานเหมือนชีวิต รักลูกศิษย์เหมือนกับลูกหลาน เพราะลูกศิษย์เป็นแนวร่วมคือให้การสนับสนุนส่งเสริมหรือช่วยให้ทำงานได้สะดวกและรวดเร็ว ยิ่ง ถ้าทำตามลำพังคงจะทำอะไรไม่ได้เท่าไร ถ้าไม่มีแนวร่วมหรือกลุ่มเครือข่ายจะทำให้การพัฒนาชุมชนที่ตนเองเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะฉะนั้น พระสงฆ์จะต้องหาแนวร่วม แนวร่วมที่ดีที่สุดคือ ลูกศิษย์ คนใกล้ชิดไม่ว่าจะเป็นพระเป็นเณร เป็นลูกศิษย์ ทายกทายิกา คนรอบๆ วัด หรือแม้แต่บางรายเป็นคนที่อยู่ห่างจากวัดที่เราอยู่ออกไปก็เป็นลูกศิษย์ได้ จะต้องทำความรู้สึกต่อลูกศิษย์ทั้งหลายทั้งปวงเหมือนกับลูกหลาน รักชาวบ้านเหมือนญาติพี่น้อง ถ้าทำความรู้สึกเป็นอย่างอื่นจะมีคนเขา คนเรา จะมีคนนอกคนใน จะเป็นการเลือกที่รักมักที่ชัง พระสงฆ์จะต้องมีความรู้สึกต่อชาวบ้านเหมือนกับญาติพี่น้อง พระสงฆ์เมื่อใ้ส่ววิญญาณไปอย่างนี้แล้วจะต้องทำอะไรบ้าง พระนักสังคมสงเคราะห์ จะต้องทำอะไรบ้าง พระคามาวาสี พระอรัญญวาสี จะต้องทำอะไรบ้าง พระจะต้องทำหน้าที่ตามพุทธวจนะที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเรียน มาจากตำราคัมภีร์พระธรรมบท คัมภีร์อื่นๆ ก็จะต้องเห็นว่าพระพุทธรองค์ได้มอบหมายภาระหน้าที่ไว้ให้กับพระภิกษุสงฆ์ 2 ประการ หน้าที่เรียกว่าจตุระ คือ คันถจตุระ และ วิปัสสนาจตุระ

ประการแรก คันถจตุระ คือหน้าที่ว่าด้วยการศึกษา การศึกษาเล่าเรียน และการศึกษาอบรม คงไม่ใช่การศึกษาเล่าเรียนเพียงอย่างเดียว การศึกษา และการศึกษาอบรม การศึกษาเล่าเรียนคือการศึกษาในชั้นเรียน เรียนนักธรรมตรี โท เอก เรียนบาลีประโยค 1-2 ถึง เปรียญธรรม 9 ประโยค เรียน ม. 1 ถึง ม. 6 ในระดับอุดมศึกษาปี 1 ถึง ปี 4 อย่างนี้เรียกศึกษาเล่าเรียน ส่วนการเรียนนอกจากนี้ ได้แก่การสัมมนาระยะสั้น 1 วันจบ 2 วันจบ อย่างนี้เรียกว่าการศึกษาอบรมเป็นงานคันถจตุระเหมือนกับการเพิ่มพูนความรู้และสติปัญญา (พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542)

ประการที่สอง คือ วิปัสสนาจตุระ ได้แก่การลงมือปฏิบัติ ลงมือปฏิบัติไปจนกว่าจะเกิดความรู้ ๓ ชั้น คือ รู้จำ รู้แจ้ง และรู้จริง รู้จำถอดใจความมาจากปริยัติ คือการเรียนตามตำรา เพื่อให้มีความจำ จำได้มาก หลักของการปริยัติเขาเน้นตัวนี้ รู้จำ รู้แจ้ง ก็คือ การลงมือทำ เอาความรู้ที่ได้จากการเรียนไปปฏิบัติคือ ไปปรับใช้ในท้องถิ่นต่างๆ โดยการดำเนินภารกิจต่างๆ เมื่อลงมือทำงานจะเกิดความรู้ขึ้นมาชนิดหนึ่ง ซึ่งความรู้ชนิดนั้นเป็นความรู้จากการปฏิบัติ ไม่ใช่ความรู้ทางวิชาการ มีลักษณะที่พิเศษแตกต่างกันออกไป จะทำให้เราเกิดความเชื่อมั่นมั่นแน่นยำ

แน่นอน ทำให้เกิดความแข็งแกร่งผลของการศึกษาเล่าเรียนขึ้นมา และต่อไปก็จะได้ความรู้ที่สูงขึ้นไปกว่านั้นอีกชั้น หนึ่งคือ ความรู้จริง ปรียติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ หมายถึง การรู้จริง ตามสภาวะความเป็นจริง

การที่พระสงฆ์ทำงานสังคมสงเคราะห์จะช่วยให้พระสงฆ์เข้าใจความทุกข์ในมิติต่างๆ ของชีวิตได้ชัดเจน จะทำให้ท่านเข้าใจโครงสร้างที่อยู่ดิธรรมต่างๆ ทางสังคม หรือเข้าใจทุกข์สังขจะทางสังคมที่มีเหตุปัจจัยซับซ้อนตามหลัก “อิทัปปัจจยตา” ชัดขึ้น และในที่สุดจะเป็นประโยชน์แก่การที่พระสงฆ์จะสามารถปรับใช้หลักพุทธธรรมเพื่อลดความทุกข์ในชีวิตตนเองและทุกข์ทางสังคม ได้อย่างสอดคล้องกับบริบทที่เป็นจริง ปัญหาของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน คือการหันหลังให้กับ “ทุกข์สังขจะ” ของสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ไม่แน่วามุ่งไปสู่การดับทุกข์ของตนเอง แต่ที่แน่ๆ คือสังคมไม่รู้ว่าสถาบันสงฆ์ภายใต้โครงสร้างการเมืองแบบสมณศักดิ์ทำหน้าที่อะไรที่เกี่ยวข้องกับการดับทุกข์ทางจิตวิญญาณและทุกข์ทางสังคม จึงมีพระสงฆ์บางกลุ่มคิดว่า “งานสังคมสงเคราะห์เป็นมลทิน” แต่ระบบสมณศักดิ์ไม่เป็นมลทิน แถมยังคิดกันว่าเป็นระบบที่มีความจำเป็นต่อความเจริญมั่นคงของพุทธศาสนาอีกต่างหาก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2539) ที่จริงแล้วงานสังคมสงเคราะห์ไม่ได้ขัดแย้งกับหลักทางพระธรรมวินัย หัวใจพุทธศาสนาคือการดับทุกข์ และพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญต่อการดับทุกข์ทางจิตวิญญาณและทุกข์ทางสังคมด้วย หรือให้ความสำคัญต่อสันติภาพภายในจิตใจกับสันติภาพทางสังคมด้วย หรือในทัศนะของพุทธศาสนาเราแต่ละคนต่างต้องรับผิดชอบต่อความทุกข์ของตนเองโดยการปฏิบัติตามจริยธรรมเชิงปัจเจก และต้องรับผิดชอบต่อทุกข์ของสังคมด้วยการปฏิบัติตามจริยธรรมเชิงสังคม (เช่น ด้วยหลักศีล การเสียสละ ฯลฯ) ในการดับทุกข์หัวใจสำคัญอยู่ที่การทำความเข้าใจ “ทุกข์สังขจะ” แน่แน่นอนว่าทุกข์ทางจิตใจกับทุกข์ทางสังคมย่อมเกี่ยวเนื่องกัน ผมไม่เชื่อว่าคน (หรือพระสงฆ์) ที่ใส่ใจแต่ตัวคำสอนของพุทธศาสนาที่บรรยายเกี่ยวกับการดับทุกข์และสนใจเฉพาะแต่ความทุกข์ของตนเองจะเข้าใจความทุกข์ในชีวิตมนุษย์อย่างแท้จริง คนบางคนแม้ไม่ใช่ชาวพุทธหากเขาใส่ใจปัญหาชีวิตปัญหาสังคม ลงไปร่วมสุขร่วมทุกข์กับสังคมเขาอาจเข้าใจความทุกข์จริงๆ ลึกซึ้งกว่าคนที่เทศนาคำสอนของพุทธศาสนาได้อย่างแตกฉานเสียอีก

สรุปว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ส่งเสริมและสนับสนุนการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นอย่างมาก สามารถศึกษาค้นคว้าจากคำสอนในเรื่องการให้ (ทาน) ซึ่งมีหลักธรรมหลายข้อที่ได้กล่าวถึงเรื่องการให้ เช่น มงคลชีวิต 38 ประการ ข้อที่ 15 ว่าด้วยเรื่องการบำเพ็ญทาน, บุญกิริยาวัตถุ 10 ว่าด้วยทานมัย และเวทย์วจมัย หรือจะเป็นสังคหวัตถุ 4 กับสาราณียธรรม 6 เป็นต้น ส่วนมากจะนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการช่วยในการปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ในการสงเคราะห์ที่เกื้อกูล เอื้อเฟื้อเพื่อแม่ ร่วมไปถึงการพัฒนาจิตใจของพนักงานด้านสังคมสงเคราะห์ให้สูงขึ้นด้วย นับว่าเป็นการทำทานอีกทางหนึ่ง เพราะงานด้านสังคมสงเคราะห์นั้นเป็นงานที่แสดงถึงความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่โลภในตัวเองคุณนั้นๆ ที่พร้อมที่จะสละเวลาหรือทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

การสงเคราะห์ชุมชนเชิงบูรณาการ

พระสงฆ์ต้องมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วยการใส่วิญญาณของพระนักสังคมสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม โดยนำเอารูปแบบการทำงานของคนหลายกลุ่มเข้ามาบูรณาการแล้วทำงานประสานสามัคคีโดยนำเอาประสบการณ์การทำงานของแต่ละคนมาทำการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ให้ทุกคนเกิดความภาคภูมิใจที่ได้ทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย โดยผ่านกระบวนการการทำในเชิงบูรณาการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สำหรับแก้ไขปัญหาคอขวด ความขัดแย้ง ความไม่ลงรอยกัน ความขัดข้องไม่สะดวกสบายในดำเนินการที่ยังไม่เรียบร้อยต่างๆ ในชุมชน ให้เกิดการแก้ไขปัญหาคอขวดต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยปรับปรุงส่งเสริมสนับสนุน พัฒนาให้เกิดความพอเหมาะพอดี โดยเน้นการทำงานในเชิงของการบูรณาการกับการ 4 ประเด็นคือ (1) ไม่ห่าง (2) ไม่ว่าง (3) เจริญองงาม (4) มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันกับผู้บังคับบัญชา ดังนี้ (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2538)

1) ไม่ห่าง คือ พระสงฆ์ต้องเป็นผู้ไม่ห่างตำรา คือหมั่นศึกษาเล่าเรียน อ่านหนังสือ คู่มือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายสงฆ์และกฎหมายบ้านเมืองเพื่อที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ไม่ห่างต่อเพื่อนร่วมงาน ไม่ห่างจากลูกน้องที่อยู่ในบังคับบัญชา การทำงานในสมัยปัจจุบันนั้นจำเป็นต้องมีเพื่อนร่วมงานที่ดี มีมิตรที่รู้จัก ผู้ใหญ่สนับสนุนดังคำกล่าวที่ว่า “ผู้ใหญ่ดึง ผู้น้อยดัน คนเสมอกันสนับสนุน” เพื่อก่อสร้างงานที่ตั้งเป้าหมายไว้ให้สำเร็จ “ผู้ใหญ่ดึง ผู้น้อยดัน คนเสมอกันสนับสนุน” เป็นคำสั้นๆ แต่มีความหมายสูงส่งเพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นกำลังสนับสนุนให้เราฟันอุปสรรคและก้าวไปสู่ความเจริญ จริ่งอยู่ คนเราจะให้เชี่ยวชาญไปทุกอย่างในสิ่งที่เกิดขึ้นในทุกๆ เรื่องถือว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยาก “จงรู้ทุกอย่าง แต่จงเชี่ยวชาญในบางอย่าง” เมื่อไตร่ตรองหรือวิจารณ์ให้ถ่องแท้ก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ ในบางเรื่องเราก็รู้อย่างงูๆ ปลาๆ ขณะที่เรื่องนั้นก็มิใช่ผู้เชี่ยวชาญหรือเรียกเป็นผู้ชำนาญการ เมื่อเป็นเช่นนี้การแสดงอาการโง่หรือปล่อยไถ่ก็อาจมีอยู่บ้างของคนธรรมดาอย่างเราๆ ท่านๆ อย่าให้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ต้องเป็นผู้ชวนชวนสนใจใส่ใจเรื่องการศึกษา อ่านตำรา คัมภีร์ต่างๆ อยู่ตลอดเวลาหมายถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2) ไม่ว่าง คือ อย่าปล่อยเวลาให้ว่าง ถ้าปล่อยให้เวลาว่าง จิตใจก็คิดไปอย่างอื่น พยายามให้หมดไปกับงาน อาทิตย์หนึ่งทำงาน 7 วัน วันหนึ่งทำงาน 18 ชั่วโมง ตื่นขึ้นทำงานก่อนพระอาทิตย์ หยุดทำงานเมื่อ 18 นาฬิกา 22 นาฬิกา จึงหยุดทำงาน ทำงานมากกว่าพระอาทิตย์ แต่ผลงานไม่ได้เท่าพระอาทิตย์เพราะเราเป็นคนชั้นต่ำ พระอาทิตย์เป็นชั้นสูง กว่าจะหาคนยอมรับสักคนหนึ่งนั้นยาก เพราะฉะนั้น ต้องทำงานมากกว่าเขา ต้องไม่ว่าง

3) ความเจริญงอกงาม คือ ต้องเจริญด้วย (1) ภูมิรู้ คือ ความรู้ความสามารถ เช่น มีความรู้ทางทฤษฎีการบริหาร แล้วสามารถนำความรู้ทางการบริหารไปใช้ในการบริหารงานได้ มีความรู้เกี่ยวกับหน่วยงานของตน มีความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมืองหรือมีความรู้รอบตัว (2) ภูมิธรรม คือ มีความประพฤติดี มีคุณธรรม เช่น มีความซื่อสัตย์ มีความโปร่งใส มีความยุติธรรมในการทำงาน มีหิริโอตตัปปะ มีความขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ (3) ภูมิฐาน คือ มีบุคลิกลักษณะดี รูปร่างหน้าตา ท่าทางดี การแต่งกายเรียบร้อย อย่างไรก็ตามถ้าหากบุคลิกลักษณะและรูปร่างหน้าตาท่าทางไม่ดี แต่รู้จักแต่งกายเรียบร้อย ก็จะทำให้ผู้บริหารดูภูมิฐานได้ (4) ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นฐานความรู้ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม ความสามารถในการแก้ไขปัญหา โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา อันเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวให้เข้ากับสภาพต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนเหล่านั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ รวมทั้งได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่น และความสามารถเพิ่มพูนงอกงามขึ้น

4) มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน คนใกล้ชิดคืออย่าสร้างศัตรู นี่คือการคาดหวังของประชาชน แม้ไหนหนอ พระสงฆ์จะทำวัดให้สะอาดร่มรื่น สบายตา สบายใจ ไฉนหนอ จะพึงเห็นพระสงฆ์เป็นตัวอย่างแห่งความดีความสงบดับความเร่าร้อนทางจิตใจ เป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน แม้ไหนหนอ อยากเห็นพระสงฆ์ทำคุณประโยชน์ต่อชุมชนรอบวัดตามขีดความสามารถของท่าน เขาว่าพระสงฆ์ของเรามีศักยภาพไม่เท่ากัน ท่านพุทธทาสภักดีระดับหนึ่ง ท่านปัญญาภักดีระดับหนึ่ง ระดับเราๆ ก็อีกระดับหนึ่ง เขารู้ ข้าราชการก็รู้ระดับประชาชนเขาก็รู้ แต่เขาต้องการว่าทำประโยชน์ตามขีดความสามารถนี่คือสิ่งที่ประชาชนคาดหวังต่อพระสงฆ์เอาไว้ ประชาชนที่เขาคาดหวังสิ่งที่เราจะต้องลงไปทำการพัฒนาเขาให้ชุมชนดีขึ้นเจริญ

ชุมชน ก็คือบ้าน วัด โรงเรียนหรือราชการ เมื่อแยกออกเป็นองค์กรจะเห็นรัฐ พระสงฆ์ ชาวบ้าน พระสงฆ์ ทำหน้าที่เป็นกลางประสานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ กับประชาชน ชาวบ้านไม่ว่าจะเรื่องแนวคิดเรื่องการระดมทุน อันนี้เป็นเรื่องที่เราจะเข้าไปสัมผัสให้รู้องค์กรหลักของบ้านคือ วัด โรงเรียน บ้าน ซึ่งในบางพื้นที่อ่านว่า “บวร” จะต้องมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นอาสาสมัครส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต อาสาสมัครนี้ จะได้ในหมู่คนที่มึนน้ำใจทำงานเสียสละ พระสงฆ์เหมาะที่จะเป็นอาสาสมัครส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต (อ.ก.ช.) คือ ทำงานบริการประชาชนด้วยความเสียสละ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ตอบแทน และในขณะเดียวกันอาสาสมัครส่งเสริมการพัฒนา

คุณภาพชีวิต (อ.ก.ช.) จะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างรัฐกับประชาชนชาวบ้าน รัฐกระทำหน้าที่เป็นครูชาวบ้านด้วยประสานไปที่ผู้นำกำนัน ผู้ใหญ่บ้านผู้รู้อื่นๆ หัวหน้าที่คุ่มต่างๆ พระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่ผสมใจ (สามัคคีสูตร) 6 ประการ คือ

1. รักใคร่กันดีกว่าชังกัน คือ ทุกคนต่างก็มีจิตใจ จงรักกันไว้เถิดย่อมดีกว่าเกลียดกันอย่างแน่นอน เหตุผลเพราะต่างคนต่างมีจิตใจ เมื่อเรามีมิตรจิต เขาก็ย่อมมีมิตรใจตอบ การรักกันย่อมดีกว่าการเกลียดกัน ให้รักกันเหมือนคอกว่าที่ว่า ให้รักเหมือนพี่ ให้ดีกันเหมือนน้อง ให้ปรองดองกันเหมือนญาติ จะทำให้การทำงานดำเนินไปได้ด้วยไม่มีความกังวล ไม่มีอคติกับคนที่ร่วมทำงาน

2. คิดถึงกันดีกว่าลืมกัน เพราะความคิดถึงคือพื้นฐานของความรู้สึกที่เกิดจากหัวใจมีรักให้กัน มีความผูกพันกันมากเป็นพิเศษ การดูแลเกื้อกูลกัน ความห่วงหาอาทรกันอย่างสม่ำเสมอ ความ “คิดถึง” จึงไม่ใช่เพียงคำหวานคำหนึ่งที่ชายหรือหญิงบอกผ่านความรู้สึกของหัวใจกันแบบเล่นๆ ไปหาอีกฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นเพราะความรู้สึกของหัวใจ ที่เปี่ยมล้นไปด้วยความเสน่หา คำว่า “คิดถึง” จึงมีคุณค่าหรือไม่ขึ้นอยู่กับความจริงที่ปรากฏ คนนิยมใช้กันเพื่อสื่อให้ถึงความรู้สึกของหัวใจจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง “คิดถึง” จึงมีคุณค่าอย่างมากสำหรับผู้ให้ความสำคัญและรับความคิดถึงจากคนที่มิให้ด้วยมิตรไมตรี มิมิตรกะจิตมิตรกะใจต่อกัน ไม่ลืมกัน เพราะคนทุกคนที่เกิดมาล้วนเป็นเพื่อนร่วมโลกที่ดีด้วยกันทั้งนั้น จึงต้องอาศัยซึ่งกันและกัน มิใช่คิดถึงกันเฉพาะในคราวที่ตนเองประสบกับความทุกข์ความเดือดร้อนหรือประสบพบเจอกับปัญหาอุปสรรคต่างๆ เท่านั้น ดังนั้น ทุกคนต้องมาร่วมสร้างมิตรภาพให้เกิดมิตรไมตรีที่ดีตลอดไปด้วยคำว่า “คิดถึงกันดีกว่าลืมกัน”

3. การยอมรับนับถือกันดีกว่ามองข้ามความสำคัญของกันและกัน การยอมรับนับถือ จึงหมายถึง การให้เกียรติ ให้ความสำคัญ จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานร่วมกันรู้สึกว่าได้รับการยอมรับ และเป็นสิ่งจูงใจให้บุคคลทุกคนทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีผลต่อความพึงพอใจในการทำงานเพื่อส่วนรวม การยอมรับนับถือเป็นเรื่องของความรู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญต่อส่วนรวมหรือความรู้สึกว่าตนเองได้รับการยอมรับจากองค์กร เป็นเสมือนรางวัลแห่งองค์กรที่ได้ให้ผู้ปฏิบัติงานจากการทุ่มเททำงานด้านสังคมสงเคราะห์ให้กับองค์กร ทำให้รู้สึกว่าทุกคนมีความสามารถทำคุณประโยชน์ ให้แก่องค์กรได้และรู้สึกว่าปฏิบัติได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่า การได้รับการยอมรับอาจแสดงได้หลายลักษณะ เช่น การได้รับการเชื่อเชียวทางสังคม ซึ่งทำให้สถานภาพในองค์กรสูงขึ้น การที่ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้สึกว่าตนเองได้รับการยอมรับจากองค์กร หรือการที่หน่วยงานเห็นความสำคัญของตนเอง จะรู้สึกผูกพันกับองค์กรที่ทำงานอยู่ เนื่องจากองค์กร สามารถตอบสนองความต้องการที่จะให้คนอื่นยกย่องส่งเสริมตนเองได้ด้วยการยอมรับนับถือกันดีกว่ามองข้ามความสำคัญของกันและกัน

4. ช่วยเหลือกันดีกว่าปล่อยกันทิ้งตัวใครตัวมัน การช่วยเหลือเกื้อกูล อดทน จุนเจือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดูแลปกป้อง สิ่งเหล่านี้คนที่เปี่ยมมิตรเป็นเพื่อน เป็นญาติพี่น้องควรมีให้แก่กัน พึงพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ตามแต่โอกาสและความเหมาะสมที่มีให้กัน อย่าทอดทิ้งกันเหนียวทุกข์ ถึงแม้เหนียวสุขเพื่อนจะไม่นึกถึงคุณก็ตามที่ เพื่อนแท้จะหาได้ในยามยากเสมอ

5. ไม่วิวาทกัน คือ การไม่ทะเลาะวิวาทกัน การมีความรักความสามัคคีพร้อมเพรียงกันเมื่อมีการไม่ลงรอยกัน เพราะความคิดเห็น หรือการกระทำอันใดอยู่บ้าง มนุษย์ผู้เป็นสัตว์ประเสริฐจึงควรจะมีความประนีประนอมกันให้อภัย ไม่จองเวรกัน อย่าเอาเรื่องเล็กน้อยมาเป็นเรื่องทะเลาะวิวาทให้เกิดความแตกแยกกัน ให้มันแก่กันคือปั้นข้าวเหนียว

6. สามัคคีกัน คือ เกาะกลุ่มเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะของนักพัฒนา จะต้องหลีกเลี่ยงความโดดเดี่ยวให้มีเอกภาพ อาจจะต้องมีลักษณะว่า ให้อภัย ใจเมตตา สามัคคี มีเอกภาพให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ต้องมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วยการใส่วิญญาณของพระนักสังคมสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม โดยนำเอารูปแบบการทำงานของคน

หลายกลุ่มเข้ามาบูรณาการแล้วทำงานประสานสามัคคีโดยนำเอาประสบการณ์การทำงานของแต่ละคนมาทำการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น โดยเน้นการทำงานในเชิงของการบูรณาการกับการ 4 ประเด็น คือ (1) ไม่ห่าง (2) ไม่ว่าง (3) เจริญองกวม และ (4) มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันกับผู้บังคับบัญชา

หน้าที่ของพระสงฆ์กับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม

หน้าที่ของพระสงฆ์ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ถวายไว้ในแผ่นสัญญาบัตร ให้พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่อันมีเกียรติ จึงทรงประกาศนาม ลงพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ตั้งให้พระสงฆ์รูปนั้นรูปนี้เป็นพระครู ทรงตั้งให้พระสงฆ์รูปนั้นรูปนั้นเป็นเจ้าของ อะไรอย่างนี้ โดยบอกว่า “ขอพระคุณเจ้าจรรีบระงับพระพุทธรูปศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในอาราม” นี่คือการหน้าที่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ขอถวายแก่พระสงฆ์ทุกระดับ แต่ว่าเมื่อได้รับภาระหน้าที่แล้ว พระสงฆ์บางรูปได้แล้วไม่ทำอะไรเลย คืออยากได้แต่ไม่อยากทำงาน ไม่เป็นไปตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งพระองค์ท่านขอร้องระบุไว้ในแผ่นสัญญาบัตรด้วย เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าขบคิดให้ผู้รู้และนักปราชญ์ได้ขบคิดศึกษาหาทางออกร่วมกันอีกครั้ง (พระวิเชียร สีหาบุตร, 2537)

พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่สงเคราะห์ชุมชนและสังคม จะต้องมียุทธศาสตร์พิเศษ คือ (1) เป็นพระ สุปฏิปันโน หมายถึง พระปฏิบัติดี ดีแบบไหน ดีคือไม่เคร่งจนเกินเหตุ ไม่หย่อนจนเกินกาล คือพอดีและดีพอ ยึดถือสายกลาง เป็นที่ตั้งสุปฏิปันโน (2) พระสุสิกขิต คือ เป็นพระศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนต่อการศึกษาเล่าเรียน ต้องเป็นพระที่มีการศึกษาเล่าเรียนตามสมควรแก่สถานะ ตามสมควรแก่โอกาส (3) พระสุวโจ คือ เป็นพระว่าง่าย สอนง่าย เป็นพระที่พูดกันได้ เป็นเจ้าอาวาสที่ฟังข้อคิดเห็นพระลูกวัดได้เมื่อเขาพูดให้ฟังอย่างมีเหตุผล จะต้องรับฟังพูดกันได้ และ (4) เป็นพระสุภโร คือเป็นพระเลี้ยงง่าย และต้องเป็นนักสังคมสงเคราะห์ด้วย พระนักสังคมสงเคราะห์ ต้องวางขอบข่ายของงานที่จะทำซึ่งมีลักษณะ ดังนี้ (1) จัดตั้งโรงเรียนหรือจัดตั้งสถานศึกษาต่างๆ (2) จัดตั้งสถานอนามัย โรงพยาบาลหรือตึกสงฆ์อาพาธ (3) จัดห้องสมุด พิพิธภัณฑสถานอ่านหนังสือ หอกระจายข่าว (4) อนุเคราะห์การจัดตั้งสภาตำบลให้เป็นที่พักประชุมของราษฎรของทางราชการ (5) ตั้งบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ประปาหมู่บ้าน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร (6) กิจการสาธารณสงเคราะห์ต่างๆ ที่ไม่เกินต่อขีดความสามารถ ไม่ขัดพระธรรมวินัยและไม่เสียสมณสาธูป (7) กิจกรรมบรรเทาภัยธรรมชาติต่างๆ เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม ฯลฯ (8) สงเคราะห์ในยามประสบภยันตรายคือในคราวตาย ต้องชวนช่วยเอาใจใส่เป็นธุระจัดการให้ในเรื่องสุขของชาวบ้านญาติโยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่อยู่ใกล้ๆ วัด ให้เขาเห็นสังฆคุณ คือคุณของพระสงฆ์ว่าพระสงฆ์ได้ดูแลเอาใจใส่

บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างสังคมตามแผนของสังคมหนึ่งใดนั่นคือการพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลง เป็นการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการเปลี่ยนแปลง โดยกำหนดสิ่งที่จะเปลี่ยนแปลง คือโครงสร้างสังคม ซึ่งประกอบด้วยคน ระเบียบสังคม และวัตถุสิ่งของ ทั้งนี้ไม่ว่าคนเหล่านั้นจะเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ การเมือง การศาสนา อนามัย การศึกษา ดังนี้ (พระวิเชียร สีหาบุตร, 2537)

1. การส่งเสริมการศึกษา โดยพระสงฆ์ต้องมองว่าการศึกษานั้นเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคนในทุกๆ ด้าน การศึกษาทำให้คนทุกคนเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสงฆ์ต้องส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาแก่พระภิกษุ-สามเณรและเด็กเยาวชนที่ต้องการจะศึกษาเล่าเรียนการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันให้ถูกต้องเหมาะสม

2. การพัฒนาชุมชน พระสงฆ์ต้องเป็นผู้มุ่งมั่นที่จะพัฒนาชุมชนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาใน 2 ด้าน คือ 1) การพัฒนาด้านจิตใจของประชาชนทั่วไป เนื่องจากในยุคปัจจุบัน การพัฒนาด้านวัตถุได้แพร่กระจายมาสู่ชุมชนในชนบทอย่างรวดเร็วและไร้การควบคุม ไม่มีองค์กรหรือหน่วยงานอะไรเข้ามาพัฒนาให้ประชาชนเป็นผู้คิดได้ คิด

เป็น คัดถูกต้อง ไม่หลงยึดติดวัตถุจนเป็นเหตุให้ชุมชนล่มสลายจากการไหลเข้ามาของวัตถุนิยมหรือการบริโภคนิยม ซึ่งเป็นมูลเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมชนบทเสื่อมถอย พระสงฆ์ต้องเข้าไปมีบทบาท ในการให้อบรมคุณธรรม จริยธรรม แก่ชาวบ้านและเยาวชนอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุ-สามเณรได้ออกบรรยายธรรมและ อบรมคุณธรรมแก่เยาวชนในถิ่นทุรกันดารในโครงการธรรมสัญจรเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมโดยการบูรณาการกับศาสตร์ สมัยที่เหมาะสมกับยุคสมัย และ 2) การพัฒนาชุมชนด้านวัตถุ พระสงฆ์สงฆ์เข้าไปมีบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด เพื่อให้บริหารแก่ชุมชนสังคมทั่วไป เช่น สร้างประปาประจำชุมชน สร้างห้องสมุดชุมชน สร้างศูนย์หนังสือประจำชุมชน เป็นต้น

3. การสงเคราะห์ชุมชน ซึ่งพระสงฆ์สามารถการสงเคราะห์สังคมชุมชนด้วยวิธีการง่ายๆ เช่น 1) การออก รับบิณฑบาตโปรดญาติโยมตลอด 2) ให้ความสะดวกสบาย โดยอำนวยความสะดวกให้กับพุทธศาสนิกชนที่มา ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งการเอื้อเฟื้อต่อชุมชนโดยให้ชุมชนเห็นความสำคัญว่าวัดนั้นเป็นของ พุทธศาสนิกชนทุกคนทุกท่าน สามารถที่เข้ามาทำกิจกรรมได้ ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ อันดีระหว่างวัดกับชุมชน พระสงฆ์กับชาวบ้าน 3) ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม แผ่นดิน และภัยแล้ง เป็นต้น 4) มอบทุนการศึกษาแก่เยาวชนที่เรียนดีแต่ยากจนในสถานศึกษาต่างๆ เพื่อเป็นทุนการศึกษา แก่นักเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ 5) ส่งเสริมการสัมมนาภายในชุมชน เพื่อคัดเลือกบุคคลและวิธีการบริหารจัดการ ดูแลชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบ

การกำหนดเป้าหมายในพัฒนาชุมชน

การทำงานพัฒนาสังคมนี้ จะต้องมีแนวทางในการคิด เพราะการทำงาน ต้องกำหนดว่าจะทำอะไร ก่อนหลัง ต้องมีแนวทางหรือเป้าหมายในการทำงาน ถ้าต้องการที่จะเรียนลัดให้เป้าหมายบรรลุผลอย่างรวดเร็ว จะต้องพาชุมชนไปการศึกษาดูงาน เป็นการเรียนทางลัดของคนในชนบท คนในชุมชนแออัดที่ไม่มีโอกาสทางการศึกษา ด้อยโอกาสทางการศึกษา เช่น การไปศึกษาดูงานในสถานที่ทำแล้วประสบผลสำเร็จแล้วนำกลับมาลงมือทำเลย นำไปศึกษาดูการทำเกษตรผสมผสาน ศึกษาดูงานการเลี้ยงไก่ นำไปดูการตีมีด ตีเหล็กที่บ้านอรัญญิก โดยนำคนทั้ง 3 กลุ่ม ไปศึกษาดูงาน ให้มีประสานความคิดผู้นำทางบ้าน (ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันหรือวิญญูจักร) ผู้นำทางวัด (เจ้าคณะจังหวัด, เจ้าคณะอำเภอ, เจ้าคณะตำบล,เจ้าอาวาส) ผู้นำทางโรงเรียนหรือราชการ (ผู้อำนวยการโรงเรียน, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล, ปลัดอำเภอ, นายอำเภอ, ผู้ว่าราชการจังหวัด) อย่ามองข้าม ความสำคัญเหล่านี้ ขอเชิญมาคิดร่วมกัน ให้แสดงความเห็นด้วยกัน ต่อปัญหาที่ประสบกันอยู่ว่ามองเห็นใหม่ คิดอย่างไร หาทางออกอย่างไร เพราะการวางเป้าหมายด้วยการประสานความคิดนี้ เป็นการให้เกียรติแก่ผู้นำทางบ้าน ผู้นำทางวัด ทางโรงเรียน จะเกิดความรักความเข้าใจผูกพัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และจะช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งกันและกัน ถ้ายาทหารบุกรุก ถ้ายาทหารดำเนินกิจการที่จะพัฒนาบ้าน วัด โรงเรียนออกไป ติดอุดมการณ์คือ ตั้งเป้าหมายเอาไว้ให้สูงว่า บ้านเราจะเอาแค่นั้น จากการศึกษาดูงานจากการประสานความคิดเสร็จแล้วเราพอจะ กำหนดได้ว่า เราจะติดอุดมการณ์แค่นั้น ปีนี้เราจะทำส่วนให้ได้ 100 % มันยังขาดอยู่เท่าไร ยืมเงินผ้าป่า ยืมเงิน กฐินจากวัดไปบริการประชาชนก่อนได้ไหม ใช้ก่อนไม่สูญ จะเอามาخذใช้คืน แต่เอาไปบริการประชาชนก่อนเพื่อให้ เห็นน้ำใจว่า พระสงฆ์เอื้อเฟื้อสงเคราะห์เกื้อกูลแก่ประชาชน นี่คือการติดอุดมการณ์ช่วยกันทำให้เสร็จ ปรับพื้นฐาน ความรู้ของประชาชน ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาผสมผสานหรือเกณฑ์การพัฒนา ความสำเร็จ เป็นพื้นฐาน ให้ได้ครบถ้วนทุกประการ พื้นฟูศาสนาและวัฒนธรรมให้ได้ (พระวิเชียร สีหาบุตร, 2537)

เพราะฉะนั้น ในการทำงานต้องกำหนดเป้าหมาย เป้าหมายในการพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะเป็นชุมชนชนบท หรือชุมชนแออัดอยู่ตรงไหน กำหนดเป้าหมายว่า ให้คนรู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักแก้ปัญหาจนกว่าจะคิดได้ ทำได้ แก้ปัญหาได้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น คิดถูก ทำถูก แก้ปัญหาถูกด้วยตัวของเขาเอง นั่นแหละ เรียกว่าบรรลุ เป้าหมาย ถ้าตราบใด ที่เราต้องไปให้รัฐบาลคิดให้ นายอำเภอคิดให้คนอื่น คิดให้ ราชการทำให้ เมื่อนั้นยังไม่บรรลุ

เป้าหมาย สิ่งซึ่งทางราชการทำให้ สิ่งซึ่งคนอื่นทำให้ มันจะกลายเป็นของหลวง มันจะกลายเป็นของคนอื่น เพราะฉะนั้น จะต้องเข้าใจถึงจุดนี้ จึงเรียกว่า บรรลุเป้าหมายในการทำงาน

สรุปว่า การพัฒนาชุมชนนั้น พระสงฆ์ต้องพัฒนาไปพร้อมกัน คือ บ้านจะเจริญก่อนคนในบ้านไม่ได้ ต้องคนในบ้านเจริญก่อน แล้วผลักดันให้บ้านเจริญ, วัดจะเจริญก่อนคนในวัดไม่ได้ ต้องคนในวัดเจริญก่อน แล้วผลักดันให้วัดเจริญ, โรงเรียนจะเจริญก่อนคนในโรงเรียนไม่ได้ ต้องคนในโรงเรียนเจริญก่อน แล้วผลักดันให้โรงเรียนเจริญ, บ้าน วัด โรงเรียน ทั้ง 3 ส่วนนี้มีส่วนสำคัญยิ่ง ซึ่งเปรียบ บ้านเหมือนร่างกาย, วัดเหมือนจิตใจ, โรงเรียนเหมือนมันสมอง, บ้านที่ไม่พัฒนาก็เหมือนกับร่างกายพิการ, วัดที่ไม่พัฒนาก็เหมือนกับจิตใจพิการ, โรงเรียนที่ไม่พัฒนาก็เหมือนกับสมองพิการ คนเราถ้าร่างกายพิการ สมองพิการ มันก็จบกันทั้ง 3 อย่าง บางแห่งโรงเรียนพัฒนา แต่วัดไม่พัฒนา มันสมองดีแต่จิตใจไม่ดี ไม่มีคุณธรรม เฉลียวฉลาด รู้เจนจบไปทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ว่าคุณธรรมไม่มี เพราะไม่ได้รับการพัฒนาจิตใจ มันก็ไปไม่รอด เพราะฉะนั้น ในชุมชนจะต้องพัฒนาบ้าน วัด โรงเรียน ราชการ พัฒนาผู้นำทางบ้าน คือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าคุ้ม และประชากรที่เป็นส่วนประกอบของคุ้มต่างๆ, วัดคือเจ้าอาวาส องค์กรสงฆ์ พระภิกษุสามเณร สัตบุรุษ กรรมการวัด, โรงเรียน ครูใหญ่ นักเรียน กรรมการการศึกษา จะต้องมีการพัฒนา 3 ส่วน นี้ไปพร้อมๆ กันด้วย

บทสรุป

พระสงฆ์ที่ทำงานด้านสงเคราะห์และพัฒนาชุมชน นับว่าเป็นบทบาทที่พระสงฆ์ได้ให้การช่วยเหลือผู้คนที่ได้รับความเดือดร้อนในคราวประสบภัยพิบัติต่างๆ ในสถานที่ต่างๆ โดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะ เชื้อชาติศาสนา โดยการมอบให้ซึ่งวัตถุสิ่งของและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่จะช่วยบรรเทาทุกข์ ความเดือดร้อนเฉพาะหน้าให้ได้รับความคลายทุกข์ไม่เดือดร้อนกับการเป็นอยู่ แต่สิ่งที่สำคัญคือการสงเคราะห์และพัฒนาจิตใจของผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ ให้คลายความโศกเศร้าเสียใจ ความทุกข์ใจ สามารถที่จะระงับความเศร้าโศกเสียใจได้ด้วยการให้ธรรมคลายทุกข์ใจแก่ผู้ประสบภัยพิบัติได้ พระสงฆ์มีบทบาทในการสงเคราะห์สังคมเป็นอย่างมาก เรียกว่า พระสงฆ์สงเคราะห์สังคม ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตาย นับว่ามีความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ตลอดเวลา และบางแห่งพระสงฆ์ยังเป็นหมอกกลางบ้าน เป็นเจ้าของตำราหมอยาพื้นบ้าน ตามภูมิปัญญาชาวบ้านด้วย หน้าที่ที่สำคัญของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมก็คือการสงเคราะห์ชุมชนในสังคมนั้นๆ ให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ให้ชุมชนช่วยเหลือตนเองได้ ฉะนั้นพระสงฆ์จะต้องมีจิตวิญญาณของพระนักพัฒนาและให้การสงเคราะห์เกื้อกูลต่อการพัฒนาต่อชุมชน คือ (1) รักวัดเหมือนบ้าน (2) รักงานเหมือนชีวิต (3) รักลูกศิษย์เหมือนลูกหลาน และ (4) รักชาวบ้านเหมือนญาติพี่น้อง

การพัฒนาชุมชนนั้น พระสงฆ์ต้องพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน คือ พัฒนาบ้าน พัฒนาวัด และโรงเรียนหรือราชการ ให้ถูกต้อง ทั้ง 3 ส่วนนี้มีส่วนสำคัญยิ่ง ซึ่งเปรียบบ้านเหมือนร่างกาย, วัดเหมือนจิตใจ, โรงเรียนเหมือนมันสมอง, บ้านที่ไม่พัฒนาก็เหมือนกับร่างกายพิการ วัดที่ไม่พัฒนาก็เหมือนกับจิตใจพิการ โรงเรียนที่ไม่พัฒนาก็เหมือนกับสมองพิการ คนเราถ้าร่างกายพิการ สมองพิการ มันก็จบกันทั้ง 3 อย่าง บางที่โรงเรียนพัฒนา แต่วัดไม่พัฒนา มันสมองดีแต่จิตใจไม่ดี ไม่มีคุณธรรม เฉลียวฉลาด รู้เจนจบไปทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ว่าคุณธรรมไม่มีเพราะไม่ได้รับการพัฒนาจิตใจ หรือบางที่บ้านพัฒนา คือชุมชนนั้นก็มีการร่างกาย แต่โรงเรียนไม่พัฒนา ก็ไม่มีมันสมองในการขบคิดแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ และยิ่งแย่ไปกว่านั้นใหญ่ นั่นคือ วัดก็ไม่พัฒนา แค่นี้ก็จบแล้ว

เอกสารอ้างอิง

- พระเด่นชัย ยโสโร (สุขพิพัฒน์), พระศิลาศักดิ์ สุเมโธ และวิมลพร สุวรรณแสนทวี. (2565). บทบาทพระสงฆ์ด้านการพัฒนาชุมชนและสังคม. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 5(1), 176-186.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2539). การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

- _____. (2542). การศึกษาทางเลือก : สู่วิวัฒน์หรือวิบัติในยุคโลกไร้พรมแดน. กรุงเทพฯ: คุรุสภา.
- พระประวิทย์ ธรรมวโร (บุญเต็ม). (2562). บทบาทพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน. สืบค้นจาก <https://www.kstm.or.th/wp-content/uploads/2020/05/%E0%B9%80%E0%B8%9C%E0%B8%A2%E0%B9%81%E0%B8%9C%E0%B9%88%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%98%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1-%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A7%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%A2%E0%B9%8C-%E0%B8%98%E0%B8%A1%E0%B8%BA%E0%B8%A1%E0%B8%A7%E0%B9%82%E0%B8%A3.pdf>.
- พระวิเชียร สีหาบุตร. (2537). บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณี พระธรรมมหาวิธานวัตร วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- วินัย วีระพัฒนานนท์. (2538). สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2535). วินัยมุข เล่ม 2, (หลักสูตรนักธรรมชั้นโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

